

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ: УКРАЇНА І ПОЛЬЩА

© 2019 ЛЕВАНДА О. М.

УДК 330.5

JEL Classification: R19; D31

Леванда О. М.

Порівняльний аналіз підходів до стандартів життя: Україна і Польща

Метою статті є виявлення основних напрямів удосконалення нормативно-правового забезпечення життєвого рівня населення України. Проаналізовано підходи до оцінки та стандартів життя України і Польщі. Виявлено переваги та недоліки методології побудови визначення рівня життя населення. Встановлено, що «споживчий кошик» Польщі включає чотири категорії мінімального споживання, а саме: прожитковий мінімум (ME), соціальний мінімум (MS), поріг соціальної інтервенції (PIS) і підтримка доходів сімей (WDR). В Україні існує одна категорія нормативного споживання – прожитковий мінімум (ПМ) без урахування фактичних витрат. В результаті відбувається відставання законодавчо встановленого нормативного стандарту життя від фактичних потреб різних груп населення. Обґрунтовано, що мінімальні категорії споживання в Польщі гарантують людині задоволення базових потреб, як на конституційному, так і на законодавчому рівнях. В Україні нормативний стандарт життя дорівнюється межі бідності і, як наслідок, сприяє виключенню частки населення з прийнятого рівня життя у суспільстві. До недоліків польського законодавства віднесено: тривалий термін затвердження державних соціальних гарантій; величина порогу індексації грошових доходів населення; вимір диференціації життєвого рівня. Запропоновано переорієнтацію визначення нормативів щодо стандарту життя, цільової групи і охоплення населення, яке потребує соціальної допомоги, з обранням критеріїв визначення, наближених до стандартів ЄС.

Ключові слова: прожитковий мінімум, соціальний мінімум, рівень життя, споживчий кошик, базові потреби, домогосподарство, групи населення.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2019-2-15-24>

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 29.

Леванда Олена Михайлівна – провідний інженер відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: helenlevanda@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6945-8640>

УДК 330.5
JEL Classification: R19; D31

Леванда Е. М. Сравнительный анализ подходов к стандартам жизни: Украина и Польша

Целью статьи является выявление основных направлений совершенствования нормативно-правового обеспечения жизненного уровня населения Украины. Проанализированы подходы к оценке стандартов жизни Украины и Польши. Выявлены преимущества и недостатки методологии построения определения уровня жизни населения. Установлено, что «потребительская корзина» Польши включает четыре категории минимального потребления, а именно: прожиточный минимум (ME), социальный минимум (MS), порог социальной интервенции (PIS) и поддержка доходов семей (WDR). В Украине существует одна категория нормативного потребления – прожиточный минимум (ПМ) без учета фактических расходов. В результате происходит отставание законодательно установленного нормативного стандарта жизни от фактических потребностей различных групп населения. Обосновано, что минимальные категории потребления в Польше гарантируют человеку удовлетворение базовых потребностей, как на конституционном, так и на законодательном уровнях. В Украине нормативный стандарт жизни приравнивается к черте бедности и, как следствие, способствует исключению части населения из принятого уровня жизни в обществе. К недостаткам польского законодательства отнесены: срок утверждения государственных социальных гарантий; величина порога индексации денежных доходов населения; методология измерения дифференциации жизненного уровня. Представлены предложения по переориентации определения нормативов стандартов жизни, целевой группы и охвата населения, нуждающегося в социальной помощи, с избранием критериев определения, приближенных к стандартам ЕС.

UDC 330.5
JEL Classification: R19; D31

Levanda O. M. Comparative Analysis of the Approaches to Living Standards: Ukraine and Poland

The aim of the article is to identify the main directions to improve the regulatory framework for ensuring the living standard of Ukraine's population. The approaches to the assessment of the living standard in Ukraine and Poland are analyzed. The advantages and disadvantages of the methodology for determining the living standard of the population are revealed. It is established that the Polish consumer basket includes four minimum consumption categories, namely: subsistence minimum, social minimum, social protection floor, family income support. In Ukraine, there is one category of consumption norms – the subsistence minimum without actual costs. As a result, the legislatively established normative living standard lags behind the actual needs of various groups of the population. It is substantiated that the minimum consumption categories in Poland guarantee a person the satisfaction of basic needs both at the constitutional and legislative levels. In Ukraine, the normative living standard is at the level of the poverty line and thus results in excluding part of the population from the accepted standard of living in the society. The shortcomings of the Polish legislation include: term of approval of state social guarantees; threshold value of the indexation of monetary incomes of the population; methodology for measuring the differentiation of living standards. The article presents proposals for the realignment of the measurement of the living standards, target group, and coverage of the population in need of social assistance, with selecting determination criteria close to the EU standards.

Keywords: subsistence minimum, social minimum, standard of living, consumer basket, basic needs, household, population groups.

Fig.: 3. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 29.

Ключевые слова: прожиточный минимум, социальный минимум, уровень жизни, потребительская корзина, базовые потребности, домохозяйство, группы населения.

Рис.: 3. **Табл.:** 2. **Библ.:** 29.

Леванда Елена Михайловна – ведущий инженер отдела макроэкономической политики и регионального развития, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пер. Инженерный, 1а, 2 эт., Харьков, 61166, Украина)

E-mail: helenlevanda@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6945-8640>

Levanda Olena M. – Leading Engineer of the Department of Macroeconomic Policy and Regional Development, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: helenlevanda@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6945-8640>

Кожна людина має право на мінімально прийнятний спосіб життя в тій спільноті, членом якої вона є. Україна прагне стати повноправним членом ЄС і брати участь у політичному й економічному житті, що передбачає наближення стандартів життя до прийнятих у ЄС. Водночас на сьогодні існує величезний розрив між рівнем життя населення України та усіх країн ЄС. Визначена проблема потребує поглибленого дослідження і пошуку механізмів підвищення рівня життя в Україні.

Досвід заможних країн, свідчить, що рівень життя є результатом їх успішного економічного розвитку. На жаль, в Україні з часів незалежності економічне зростання не було достатньо стійким для забезпечення гідного рівня життя, що погіршило позиції нашої держави у світових рейтингах [1]. Якщо порівняти Україну з Польщею, то можна зазначити високі показники останньої щодо рівня життя. На сьогодні Польща відноситься до країн з високим рівнем доходу відповідно до класифікації Світового банку. У 2017 р. валовий національний дохід (ВНД) Польщі на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) дорівнював 28,1 тис. дол. (проти 20,2 тис. дол. у 2008 р.). Економіка України відноситься до країн з доходом нижче середнього. ВНД на душу населення (за ПКС у міжнародних дол.) у 2017 р. дорівнює 8,9 тис. дол. (проти 9,2 тис. дол. у 2008 р.). Однак традиційні підходи щодо оцінки бідності демонструють кращу ситуацію в Україні порівняно з Польщею, а саме у 2017 р. лише 2,4 % загальної чисельності населення існували нижче законодавчо встановленого прожиткового мінімуму (ПМ) проти 15 % у Польщі [2]. Наслідком цього є заниження в Україні офіційного прожиткового мінімуму, що призводить до протиріч у системі соціального захисту. За даними обстеження умов життя домогосподарств, яке здійснюється Державною службою статистики України, 34,9 % осіб отримують дохід нижче фактичного прожиткового мінімуму (2941,5 грн на місяць) [3].

Зниження рівня життя формує групу населення, яка потрапляє в область дефіциту й убогості. Громадяни, чії доходи і ресурси обмежені, схильні до чисельних позбавлень та є ізольованими від участі в економічних, соціальних і культурних видах діяльності [4]. Варто зазначити, що в Україні, на відміну від Польщі, диференціація доходів між 20 % найбагатших і 20 % найбідніших значно менше і становила у 2017 р. 3,5 разу проти 5,0 [3]. Закономірним є те, що завдяки економічному зростанню група заможних багатіє швидше, ніж інші групи, рівень життя яких більшою мірою залежить від ефективності соціальної політики держави.

Таким чином, актуальність проблеми полягає у необхідності удосконалення нормативно-правового забезпечення і реалізації державою конституційної гарантії громадянам достатнього життєвого рівня.

О. Васильєв, Е. Лібанова, С. Полякова, А. Реут, А. Черенко у своїх дослідженнях визначають такі проблемні системи державних соціальних стандартів і гарантій, а саме: недосконалі методичні підходи до визначення ПМ; розгалужені функціональні залежності між ПМ, державними гарантіями і нормативами соціальної сфери; відсутність науково обґрунтованих співвідношень між основними державними соціальними гарантіями. Вчені пропонують на перехідному періоді двовимірну базу розрахунку ПМ (трудоий ПМ і базовий ПМ), з урахуванням домогосподарств у методиці визначення рівня життя [5, с. 255–264]. Недосконалість нормативно-правового забезпечення конституційного права громадян на соціальний захист розкриває Л. Булат і пропонує систематизацію законодавства як спосіб його удосконалення [6]. М. Кравченко у своїх дослідженнях визначає, що бідність є наслідком впливу взаємозалежних факторів: економічних (падіння доходів населення, висока їх диференціація, низька заробітна плата, безробіття), соціальних (інвалідність, старість, хвороба, маргіналізація, дитяча бездоглядність), демографічних (неповні родини, родини з високим навантаженням утриманців, молодь і старше покоління зі слабкими позиціями на ринку праці) та залежить від системи соціального захисту населення і її інструментів. Для вирішення на практиці питань з подолання бідності пропонує здійснювати надання допомоги не тільки групі бідного населення, але й впливати на загальний рівень бідності в державі [7]. S. Golinowska зазначає, що саме дохід є основним інструментом боротьби з бідністю, а його нестача – основною причиною бідності, яка значною мірою корелює з соціальними факторами [8]. Вивченню проблематики «доходи – витрати» на мікро- і макрорівнях присвячено дослідження L. Deniszczuk, P. Kurowski, M. Sturg. Вони акцентують увагу на важливості функції визначення мінімальних коштів для оцінки фінансового стану домогосподарств. Доводять, що показники мінімального рівня життя є державним інструментом подолання бідності і соціальної ізоляції, а також еталоном соціального сприйняття [9].

Проблема сьогодення полягає у відсутності стратегічного бачення актуалізації та удосконалення нормативного визначення рівня життя відповідно до права і стандартів ЄС.

Мета дослідження – виявити основні напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення життєвого рівня населення України. Для досягнення цієї мети було здійснено аналіз сучасних підходів до оцінки та стандартів життя в Польщі та Україні і виявлено їх переваги та недоліки.

Польща є країною, яка успішно пройшла шлях європейської інтеграції. При цьому за вихідними умовами і масштабом має багато спільного з Україною. При аналізі враховувалися методики обстеження умов життя домогосподарств і нормативно-правове забезпечення соціальних стандартів двох країн.

На сьогодні у Польщі існують чотири категорії мінімального споживання, що визначені методом основних потреб: прожитковий мінімум (ME), соціальний мінімум (MS), поріг соціальної інтервенції (PIS) і підтримка доходів сімей (WDR). Моделі мають форму кошика товарів і послуг (кількість або вартість). Склад кошиків за товарами і послугами науково обґрунтовано фахівцями, що займаються людськими потребами, враховуючи рівень і структуру цін, а також аналіз споживчої поведінки. Склад кошиків визначає дохід, що дозволяє купувати товари, які відповідають основним потребам особистості або домогосподарства. При побудові моделі використовується поточна інформація про доступ до товарів і послуг (постачання), а також знання поточної споживчої поведінки та її тенденцій (попит). Джерелом цих знань є результати опитувань щодо витрат основних соціально-економічних груп населення [9, с. 9]. Споживчі кошики визначаються для шести типів працездатних домогосподарств:

- одна особа (чоловік, жінка від 25 до 60 років);
- дві особи (чоловік, жінка від 25 до 60 років);
- три особи (чоловік, жінка, дитина від 2 до 4 років);
- три особи (чоловік, жінка, дитина від 13 до 15 років);
- чотири особи (чоловік, жінка, дві дитини від 4 до 6 років і від 13 до 15 років);
- п'ять осіб (чоловік, жінка, три дитини – одна дитина від 4 до 6 років і дві дитини від 13 до 15 років);
- і двох типів домогосподарств пенсіонерів:
 - одна особа (чоловік, жінка від 60 років);
 - дві особи (чоловік, жінка від 60 років) [10].

В Україні існує єдиний державний базовий соціальний стандарт – ПМ. Модель також має форму кошика товарів та послуг (кількість або вартість) [11]. Зміст кошика проходить науково-громадську експертизу (тимчасово створена група з управлінців державних відомств, профспілок, науковців) і затверджується Кабінетом Міністрів України (КМУ). Вартісна величина кошика визначає дохід достатнього життєвого рівня для основних соціальних і демографічних груп населення (працездатна особа (чоловік / жінка); особа, яка втратила працездатність (чоловік / жінка); діти від 0 до 6 років та від 6 до 18 років) і є точкою відліку для встановлення державних соціальних гарантій [12].

Особливість польського підходу щодо визначення рівня життя полягає в тому, що методологія побудови відокремлює ME і MS. Для визначення рівня соціального втручання (PIS) враховують нормативи ME (MS – його розширена версія). Так, кошик харчових продуктів PIS

розроблений на основі сучасних польських стандартів харчування, таблиць складу і харчової цінності харчових продуктів, а також даних експертної групи з підготовки харчових продуктів Інституту харчування у Варшаві. При цьому використовуються результати спостережень Центрального Управління Статистики (ЦУС) щодо кількісного споживання їжі в середньому та по групі найменш забезпечених домогосподарств. Для груп дітей у віці до 18 років закладають помірну фізичну активність, а для дорослих – низьку. Для будь-якого віку включена середня вага. Передається, що сім'я має достатню інформації про здоровий спосіб харчування, безпечний для біологічного розвитку своїх членів, і водночас має можливість комбінувати раціональне харчування, зменшуючи їх вартість.

Домогосподарства з низькими доходами, як правило, купують відносно дешеві, необроблені продукти харчування з ринків або в супермаркетах. Домашня обробка знижує витрати на харчування, але це вимагає зусиль і старанності. При оцінці вартості кошика використовуються середньорічні ціни ЦУС [13].

Український продовольчий кошик [11] регламентується відповідно до наказу МОЗ № 1073 [14] і враховує принципи вікових особливостей для основних соціальних і демографічних груп населення [12]. Але структури продовольчих потреб у цих двох нормативних документах, які регламентують норми фізіологічних потреб населення, не ідентичні. Цей факт ускладнює достовірність оцінки змісту харчування, достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини та збереження її здоров'я [15, с. 240].

Поточними завданнями соціально-економічної політики у Польщі опікується Інститут праці та соціальних справ. Мінімальні пороги рівня життя показують вартість витрат для підтримки незможного домогосподарства. Міністерство праці та соціальної політики, здійснює фінансування і нагляд за дотриманням встановлених стандартів у країні [16].

Узагальнення відмінностей у встановленні та використанні меж рівня життя у Польщі та Україні показані на рис. 1.

Поточні питання соціально-економічної політики в нашій державі вирішує Міністерство соціальної політики України. Щомісячний моніторинг для основних соціальних і демографічних груп населення оприлюднюється до 20 числа наступного місяця на офіційному веб-сайті у мережі Інтернет, а також публікується в офіційних виданнях загальнодержавної сфери розповсюдження. Окрім цього, щомісячний моніторинг загальної оцінки рівня життя надається Президентові і Верховній Раді України (ВРУ), а також сторонам соціального діалогу на національному рівні – всеукраїнським об'єднанням професійних спілок, всеукраїнським об'єднанням організацій роботодавців та КМУ [12].

Метою моніторингу є спостереження за динамікою рівня життя в Україні на основі статистичних даних про рівень споживчих цін. Важливість цього підтверджується тим, що протягом періоду, що аналізувався, різниця між вартістю основних потреб ФПМ і встановленого законодавчо ПМ на одну особу для основних соціальних і демографічних груп населення становила 2 рази (рис. 2).

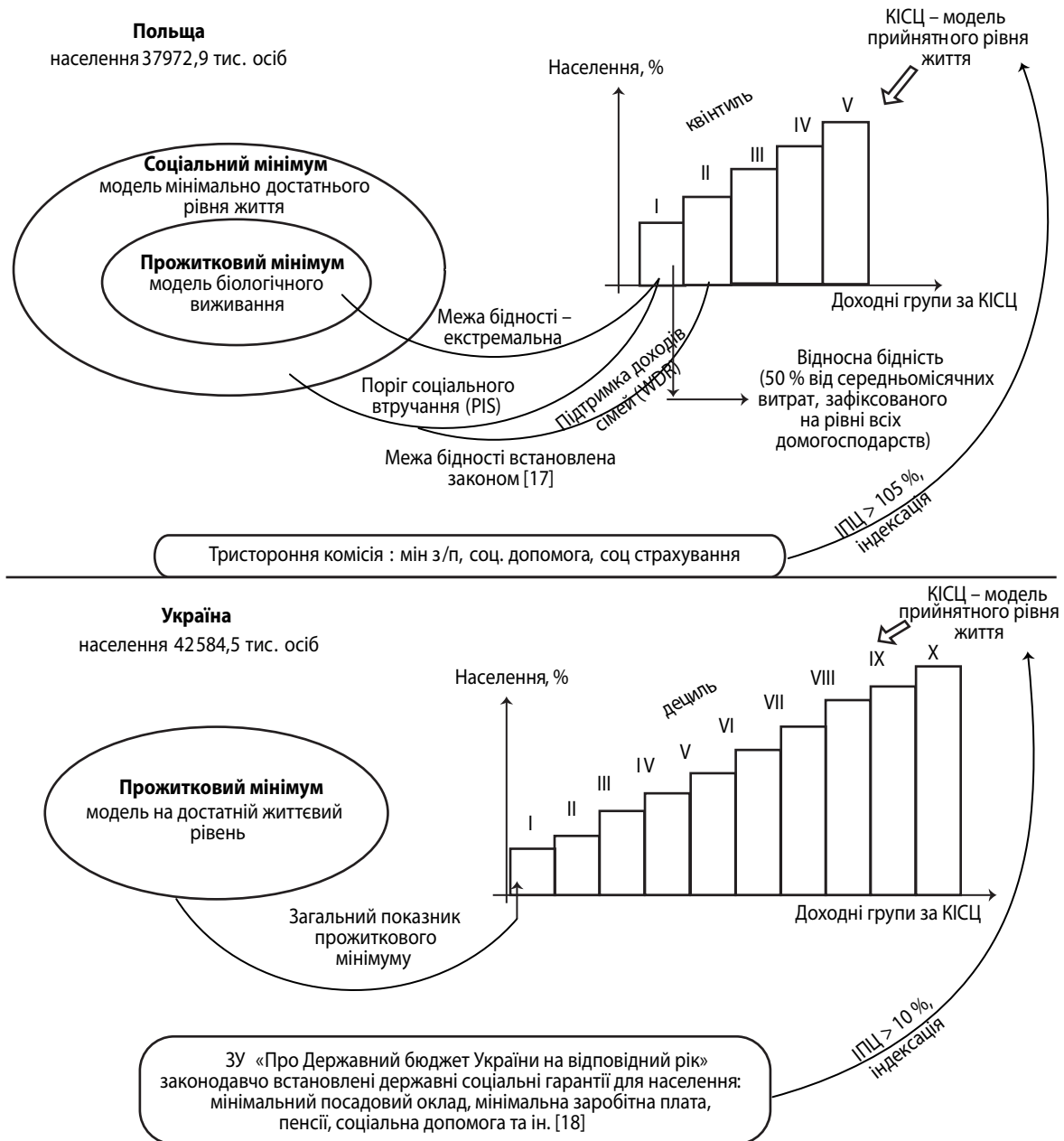

Рис. 1. Порівняльний аналіз підходів до встановлення рівня життя населення: Україна і Польща

Джерело: складено автором на основі [10; 12-13; 17–22]

Вартісна величина рівня життя у Польщі (ME / MS) оприлюднюється кожен квартал. З 2006 р. застосовується модифікована версія з використанням шкали еквівалентності. Конструювання моделей мінімумів ME і MS здійснюється ЦУС на основі обстеження витрат домогосподарств. Зіставлення обох моделей дає можливість відстежувати частину домогосподарств, які соціально неактивні, і частину домогосподарств, які знаходяться на межі виключення з соціального життя [10].

Так, протягом періоду що аналізувався, вартісна величина MS моделей робочих домогосподарств у середньому в 1,8 разу вище ME та у 2 рази вище від моделей для пенсіонерів (рис. 3). Таким чином, уряд Польщі дотриму-

ється політики, спрямованої на соціальну й економічну активність громадян.

Пряме порівняння даних рис. 2 і рис. 3 неможливе через невідповідність груп населення, але в цілому рівень бюджетів працездатних і пенсіонерів у Польщі вищий за Україну.

Таким чином, у Польщі, як і в Україні, функціонує така категорія, як прожитковий мінімум. Але масштаби і рівень потреб населення у Польщі розмежовують на два мінімальних порогов споживання: ME – біологічний мінімум і MS – мінімально гідний рівень життя. Проте в Україні існує єдиний стандарт споживання: ПМ – модель достатнього життєвого рівня. За специфікацією кошика товарів

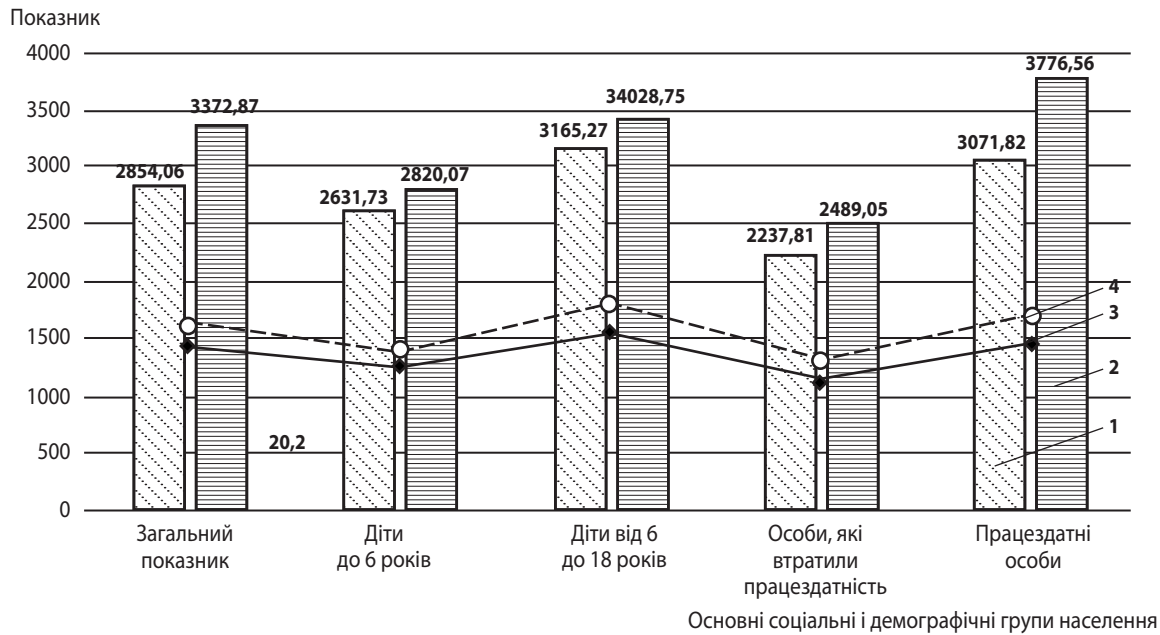

Рис. 2. Співвідношення ПМ до ФПМ:
1 – ФПМ (2016 р.); 2 – ФПМ (2017 р.); 3 – ПМ (2016 р.); 4 – ПМ (2017 р.)

Джерело: складено автором на основі [23]

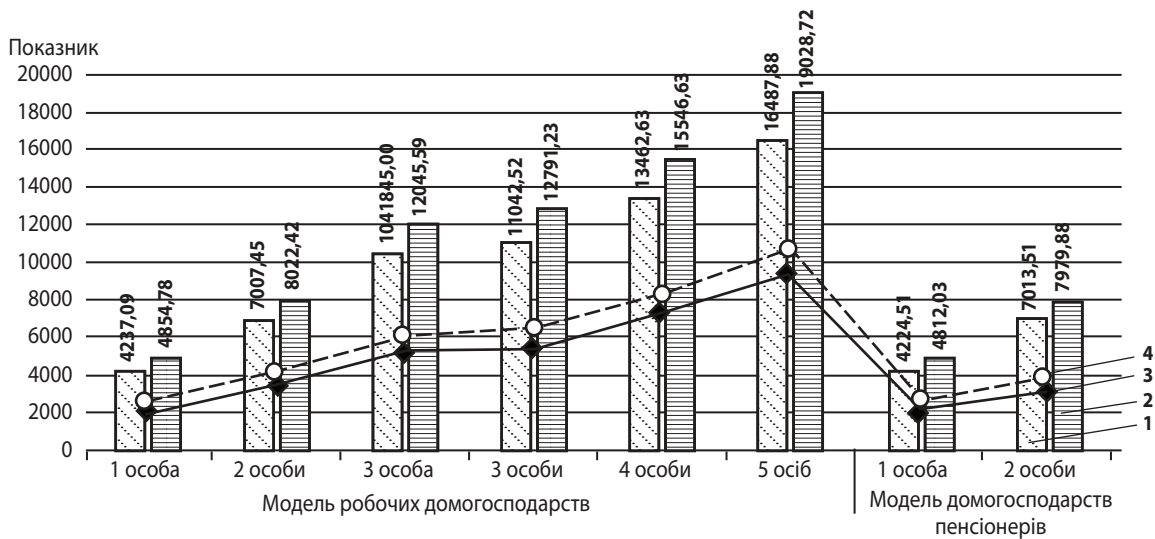

Рис. 3. Зіставлення бюджетів домогосподарств Польщі за коефіцієнтами конверсії у національну валюту України:
1 – MS у 2016 р.; 2 – MS у 2017 р.; 3 – ME у 2016 р.; 4 – ME у 2017 р.

Примітка: коефіцієнт конверсії за ПКС (національна валюта за міжнародний дол.) у 2016 р.: Польща – 1,750; Україна – 6,572; у 2017 р.: Польща – 1,736; Україна – 7,429.

Джерело: складено автором на основі [10; 24]

і послуг, метою, умовами і обраним способом життя український ПМ відповідає польському MS (табл. 1).

Як свідчать дані табл. 1, наведені версії моделей споживання у розрізі потреб суспільства враховують задоволення базових потреб, необхідних для виживання і соціальної активності, а також деякі потреби вищого рівня. Задоволення цих потреб визначається на відносно низькому рівні, але з урахуванням рекомендацій науки (продуктів харчування, особистої гігієни, умов проживання), загально-визнаних моральних стандартів (одяг) і культурної складової (відпочинок, культура), а також із застосуванням норм

у сфері виховання і медицини (освіта, охорона здоров'я). Задоволення потреб за цими стандартами життя не означає бідність, а є стартовими умовами життя.

Отже, MS Польщі закладає умови життя, які не дозволяють соціального виключення особи або домогосподарства з економічних причин. Але задоволення потреб на більш низькому рівні може призвести до розриву соціальних зв'язків. Тому MS розглядають як показник соціальної інтеграції, а з іншого боку – як показник соціальної ізоляції [9, с. 9]. Зокрема, ME забезпечує захист від голоду та негативних впливів навколишнього природного середовища

Таблиця 1

Спільні та відмінні складові специфікації моделей споживання

Специфікація	Україна	Польща	
	Прожитковий мінімум	Соціальний мінімум	Прожитковий мінімум
Харчування	++	++	+
Квартира	++	++	+
Одяг і взуття	++	++	+
Охорона здоров'я (ліки)	++	++	+
Особиста гігієна	++	++	+
Освіта і виховання	++	++	+
Транспорт і зв'язок	+	++	-
Культура і відпочинок	+	++	-
Інші витрати: «кишенькові гроші»	-	++	+

Джерело: складено автором на основі [9; 10]

Примітка: «++» – повний збіг ПМ з MS;

«+» – повний збіг ПМ з МЕ;

«-» – відсутність збігу.

і визначає рівень задоволення потреб у найнижчому з допустимих стандартів споживання. При цьому МЕ враховує поточні рекомендації експертів і результати поточних досліджень ринку, з урахуванням поведінки споживачів. Домінуюча частина витрат доводиться на їжу, далі – на підтримку чистоти. Найбільш необхідні витрати пов'язані зі шкільною освітою дітей та молоді і витратами на утримання дуже маленької квартири [9, с. 11]. Склад ПМ України гарантує людині право на достатній життєвий рівень на основі принципів: повноцінне харчування, одяг, житло, освіту, охорону здоров'я, а також задоволення необхідних соціальних і культурних потреб особистості [12], але його економічний показник – законодавчо встановлена вартість – призводить до вилучення із суспільного життя і соціальної ізоляції.

Дослідження показало, що ПМ України за специфікацією базових потреб суспільства наближено до моделі споживання MS Польщі, проте за економічним показником – до моделі споживання ME.

З вступом до ЄС у 2004 р. Польща застосовує загальну до країн ЄС методологію. Паралельно з національними мінімальними кошиками застосовується Класифікація індивідуального споживання за цілями (КІСЦ). В Україні також поряд з державним базовим соціальним стандартом використовується КІСЦ, який адаптований до українського національного законодавства і застосовується з 2002 р. Державною службою статистики України в обстеженні умов життя домогосподарств.

Структура специфікації КІСЦ і шкала вимірювання є ідентичними для обох країн, однак різними є нормативні визначення (склад позицій предметів і послуг, методологія основи КІСЦ, розбіжності в рівні життя окремих верств населення), цільова група і напрями використання (табл. 2).

Таким чином, національні моделі споживання (MS і ME) в Польщі встановлюються узгоджено з КІСЦ. Розра-

хований на основі КІСЦ індекс споживчих цін (ІСЦ) адаптує мінімальні державні соціальні гарантії, які встановлюються соціальним діалогом на основі моніторингу оцінки загального рівня життя (індексація здійснюється за умови ІСЦ > 105 %). Модель споживання (ПМ) і КІСЦ в Україні функціонують паралельно. Розрахований ІСЦ за КІСЦ є інструментом осучаснення державних соціальних гарантій (індексація за умови ІСЦ > 103 %), а також використовується у міжнародних порівняннях.

Водночас у Польщі з 1990-х років у публічному дискурсі присутні статистичні показники бідності, які розраховуються ЦУС у співпраці з Інститутом праці та соціальної політики.

Відокремлюють такі кордони економічної бідності відповідно до основних соціально-економічних груп населення (рис. 1):

1. Прожитковий мінімум (ME). Нижня межа абсолютної бідності або екстремальна бідність (зжата версія MS). Як відправну точку для визначення кордону крайньої бідності приймають мінімальний рівень, розрахований на одно домогосподарство, потім множать це значення на еквівалентне число «осіб». Шкала еквівалентності впроваджена з 2006 р. [9, с. 8, 9].
2. Відносна бідність становить 50 % середніх загальних витрат домогосподарства (розраховано на підставі результатів обстеження умов домогосподарств) [9, с. 8, 9].
3. Офіційно встановлена законом лінія бідності:
 - поріг соціального втручання (PIS), при розрахунку якого враховуються ME, витрати першої квінтильної групи за КІСЦ і ІСЦ [26];
 - підтримка доходів для сім'ї (WDR) враховує рівень цін на товари і послуги та рівень витрат домогосподарств другої квінтильної групи за КІСЦ [26].

Порівняння КІСЦ по країнах: Україна і Польща

Специфікація	Україна	Польща
01 Продукти харчування та безалкогольні напої	+	+
02 Алкогольні напої, тютюнові вироби	+	+
03 Одяг і взуття	+	+
04 Житло, вода, електроенергія, газ та інші види палива	+	+
05 Предмети домашнього вжитку, побутова техніка та поточне утримання житла	+	+
06 Охорона здоров'я	+	+
07 Транспорт	+	+
08 Зв'язок	+	+
09 Відпочинок і культура	+	+
10 Освіта	+	+
11 Ресторани та готелі	+	+
12 Різні товари та послуги	+	+
Кількість врахованих предметів та послуг	335 позицій; 328 (з 2017 р.)	1400 позицій (станом на 2015 р.)
Оновлення вагової структури	один раз на рік	
Оновлення позицій предметів та послуг	один раз на п'ять років	
Шкала еквівалентності	вага 1 присвоюється для першої дорослої особи у домогосподарстві, 0,5 для кожного наступного дорослого старше 14 років і 0,3 - для кожної дитини у віці до 14 років	
Методологічне пояснення	КІСЦ гармонізовано з модельною СОICOP-HBS, 2003	КІСЦ гармонізовано з модельною СОICOP-HBS, 2013
Цільова група	Домогосподарства з однією особою – працездатні / непрацездатні (отримують пенсію і не працюють); домогосподарства з двох і більше осіб – працездатні / непрацездатні; домогосподарства, у складі яких є діти (до 18 років), які не мають одного чи обох батьків; домогосподарства з дітьми (до 18 років); домогосподарства у складі, яких є молоді сім'ї (до 35 років)	П'ять основних соціально-економічних груп населення: сім'ї працездатних; фермерські домогосподарства; домогосподарства, що складаються з самозайнятих; домогосподарства пенсіонерів; домашні господарства, які живуть на нетрудові доходи
Диференціація доходів населення	за децильними (10 %-ми) групами	за квінтильними (20 %-ми) групами
Цілі КІСЦ	<ol style="list-style-type: none"> Обстеження умов життя домогосподарств. Розрахунок індексу споживчих цін. Розрахунки кінцевих споживчих витрат інституційного сектора домашніх господарств згідно з методологією системи національних рахунків (СНР), зокрема міжнародних зіставлень валового внутрішнього продукту (ВВП) за категоріями витрат. Адаптація державних соціальних стандартів і гарантій до сучасності 	<ol style="list-style-type: none"> Аналіз рівня умов життя і диференціації для основних соціально-економічних груп домашніх домогосподарств Визначення вагових коефіцієнтів для розрахунку індексу споживчих цін на товари та послуги і перевірки пенсій, пенсійних виплат та інших соціальних виплат. Встановлення мінімального рівня заробітної плати. Визначення розмірів соціальної допомоги. Аналіз споживання. Вимірювання рівня бідності

Джерело: складено автором на основі [20; 25]

Межі бідності (PIS та WDR) розраховуються з 2002 р. і визначаються законом кожні 3 роки. Підтримка доходів для сімей (WDR) бере до уваги результати вивчення порога соціального втручання (PIS) [20, с. 301]. Таким чином, кордон, на основі якого контролюється обсяг WDR, встановлюється вище, ніж показник PIS. У сучасності межі бідності PIS і WDR є офіційними інструментами соціальної політики [17].

Слід зауважити, що у червні 2010 р. Рада Європи ухвалила Стратегію «Європа-2020», метою якої є соціальне включення населення, що знаходиться на межі бідності та соціального виключення. Рада Міністрів ЄС з питань працевлаштування, громадської політики, охорони здоров'я та споживчих справ (EPSCO) розробила показник, який визначає ризик бідності та соціального виключення – «AROPE». Внаслідок цього оцінка бідності відбувається за трьома критеріям [27]:

- грошова бідність;
- обмеження через нестачу ресурсів (матеріальні нестатки);
- низька інтенсивність праці в домогосподарствах.

Отже, економічні межі бідності у Польщі є орієнтиром визначення мінімального стандарту рівня життя для населення. Натомість межі бідності, визначені в українському законодавстві [28; 29], характеризують загальну оцінку рівня життя населення. При цьому, з одного боку, законодавчо встановлений ПМ для різних категорій населення забезпечує достатній рівень життя [12], а з іншого боку – відноситься до показника розрахунку бідності [28; 29]. Таким чином, можна зазначити, що стан державної гарантії погіршився і не забезпечує людині захист від бідності.

Варто зазначити, що у Польщі визначені державні гарантії для населення як декларуються, так і впроваджуються на законодавчому рівні. Проте в Україні держава не дотримується здійснення своїх функцій у сфері соціально-економічних прав людини. Конституційне право громадян на достатній рівень життя на законодавчому рівні забезпечується недостатньо, наявні соціальні гарантії не надають соціального захисту населенню, про що свідчать оцінки соціально-економічного стану населення.

За результатами проведеного аналізу можна констатувати, що з вступом до ЄС Польща адаптувала національну систему законодавчого забезпечення до стандартів країн ЄС. В Україні із затвердженням курсу до євроінтеграції також з'являється потреба у стратегічному підході щодо трансформації національної системи законодавчого забезпечення.

Перевагою польського законодавства з точки зору нормативного забезпечення встановлення стандарту життя є те, що «споживчий кошик» – це державний інструмент визначення ризику бідності та соціальної ізоляції у суспільстві, який включає чотири категорії мінімального споживання. При цьому рівні споживання вимірюються одночасно Інститутом праці та соціальних справ (за національною методологією) і ЦУС (за методологією ЄС). Такий підхід надає достовірні оцінки соціально-економічного стану населення, поглиблену інформацію щодо вартості життя в країні. Натомість в Україні існує одна категорія нормативного споживання (ПМ) без урахування фактичних ви-

трат, які оцінюються за результатами обстежень бюджетів домогосподарств Державною службою статистики України (за методологією ЄС). Внаслідок цього в Україні відбувається відставання законодавчо встановленого нормативного стандарту життя від фактичних потреб різних груп населення України.

Крім того, в Польщі мінімальний грошовий дохід розраховується для вибраних типів сімей (працездатні або пенсіонери) і заснований на «споживчому кошику», що дає змогу відокремити сім'ї, які потребують профілактичного державного втручання через загрозу соціальної ізоляції, і ті, які знаходяться у глибоких злиднях. Зазначений підхід є ефективним інструментом соціального вирівнювання добробуту населення на основі диференційованої соціальної допомоги. Натомість в Україні нормативний стандарт життя розраховується на особу відповідної соціально-демографічної групи населення, що суперечить питанню боротьби з бідністю, оскільки бідність є саме родинним явищем. Отже, соціальна політика в Польщі спрямована на захист домогосподарств, до складу яких входять економічно активні особи та діти. В Україні, навпаки, соціальний захист спрямовано на бідні верстви населення, які тривалий час відносяться до економічно неактивного населення.

В Польщі мінімальні категорії споживання гарантують людині задоволення базових потреб, як за нормативами (науково обґрунтованими), так і за економічним показником. Наявні соціальні гарантії не дозволяють виключення особи або домогосподарства із прийнятого рівня життя в суспільстві. Водночас в Україні нормативний стандарт життя дорівнюється межі бідності і сприяє виключенню частки населення із прийнятого рівня життя у суспільстві.

На сьогодні українське законодавство з точки зору нормативного забезпечення встановлення стандарту життя також має певні переваги порівняно із Польщею. По-перше, соціальна допомога для основних соціальних і демографічних груп населення переглядається один раз на рік [17], в Польщі – кожні три роки [17, ст. 9]. По-друге, з метою дотримання державних гарантій щодо забезпечення нормативного стандарту життя в умовах зростання цін на споживчі товари та послуги відбувається індексація грошових доходів населення за умовами перевищення ІСЦ 103 %, у той час як у Польщі індексація відбувається за умовами перевищення ІСЦ 105 %. Таким чином, діючий механізм законодавчого забезпечення в Україні є більш чутливим щодо забезпечення достатнього життєвого рівня населення, ніж у Польщі. По-третє, для вивчення нерівномірності розподілу домогосподарств за рівнем матеріального добробуту в Україні використовують метод групування за децильним коефіцієнтом диференціації доходів населення, а в Польщі для цього аналізу застосовують квінтілі. Отже, метод групування, використовуваний в Україні, відображає детальніше інтервал доходів, ніж у Польщі.

Висновок. Порівняльний аналіз сучасних підходів до законодавчого забезпечення Польщі й України засвідчив, що в обох країнах є національні особливості законодавчого забезпечення. Було виявлено основні переваги та недоліки нормативно-правового забезпечення життєвого рівня населення України і Польщі. В умовах євроінтеграції України є потреба у переорієнтації визначення стандартів життя, цільової групи і охоплення цільової групи, що по-

требують соціальної допомоги, з обранням критеріїв визначення. Таким чином, доцільно зберегти використовуваний в Україні підхід до визначення терміну затвердження соціальних гарантій, величину порогу індексації та показник вимірювання нерівності в розподілі доходів. Зважаючи на позитивний досвід Польщі, доцільно ввести у практику визначення соціальних стандартів життя населення в Україні урахування як національної методології, так і методології ЄС для обраних моделей домогосподарств, що дозволить реалізувати конституційні гарантії громадянам достатнього життєвого рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Индексы и индикаторы человеческого развития. Обновленные статистические данные 2018. ПРООН. 2019. 122 с. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf
2. The World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/country/poland?view=chart>
3. Демографічна та соціальна статистика / Доходи та умови життя / Диференціація життєвого рівня населення (1999–2017) // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків : кол. наук.-аналіт. моногр. / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Держкомстат України, 2010. 496 с.
5. Людський розвиток в Україні. Модернізація соціальної політики: регіональний аспект : кол. моногр. / за ред. Е.М. Лібанової. Київ : ІДСД НАН України. 2015. 255 с. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2016_Lud_rozvv_monogr.pdf
6. Булат Л. Реалізація конституційного права на соціальний захист у законодавстві України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. Серія «Конституційне та муніципальне право»*. 2016. № 3. С. 19–25.
7. Кравченко М. В. Шляхи подолання бідності в контексті сучасного стану соціального захисту населення України. *Теорія та практика державного управління*. 2010. Вип. 3 (30). С. 1–7. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-3/doc/3/06.pdf>
8. Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. URL: http://ksiegarnia.ipiss.com.pl/index.php?nr_rok=0109
9. Deniszczuk L., Kurowski P., Styrz M. Modyfikacja koszykow towarow i uslug minimum socjalnego i minimum egzystencji. URL: https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/downloads/2012/10/ps_11-12_2006_I_deniszczuk_p_kurowski_m_styrz.pdf
10. O minimum socjalnego i miimum egzystencji // Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. URL: <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne-oraz-minimum-egzystencji>
11. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 № 780. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF>
12. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15.07.1999 № 966-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
13. Szarfenberg R. Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce – pomiar, wyjaśnienie, strategie przeciwdziałania1 (wersja 1.1, 20.11.12). Uniwersytet Warszawski Instytut Polityki Społecznej Pracownia Pomocy i Integracji Społecznej. URL: <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/uiws2012a.pdf>
14. Про затвердження Норм фізіологічних потреб населення України в основних харчових речовинах і енергії : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 03.09.2017 № 1073. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17>
15. Леванда О. М. Системний підхід до формування нормативної бази з визначення рівня життя населення в Україні. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 237–245. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-10_0-pages-237_245.pdf
16. O zaklade // Instytut Pracy i Spraw Socjalnych URL: <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=o-zakladzie-8>
17. Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r., Art. 9. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091751362/U/D20091362Lj.pdf>
18. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19>
19. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2016 році : стат. зб. Київ, 2017. Ч. 1. 380 с.
20. Budzety Gospodarstw Domowych w 2016 r. Household Budget Survey in 2017. GUS. Warszawa, 2016. P. 307. URL: https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/9/11/1/budzety_gospodarstw_domowych_w_2016.pdf
21. Eurostat. URL: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en
22. Демографічна та соціальна статистика / Населення та міграція / Населення (1990–2017) // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
23. Міністерство соціальної політики України. URL: <http://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html>
24. International Monetary Fund // World Economic Outlook Database / April 2017. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=43&pr.y=11&sy=2015&ey=2022&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=964%2C926&s=PPPEX&grp=0&a=>
25. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2017 році : стат. зб. Київ, 2017. Ч. 1. 380 с.
26. Rozporzndzenie Ministra Polityki Społecznej 1762 w sprawie prognozy interwencji socjalnej: Rozporzndzenie z dnia 07. 10. 2005 r. Dziennik Ustaw Nr 211. URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20052111762/O/D20051762.pdf>
27. Европейская Экономическая Комиссия ООН. Измерение бедности и социальной интеграции в ЕС: достижения и дальнейшие улучшения // «Перспективы измерения бедности»: семинар (Женева, Швейцария 2-4 декабря 2013). Взаимосвязь между бедностью, неравенством, уязвимостью и социальной интеграцией: сессия 3, пункт 4. Швейцария: Евростат. 2014. 20 с. URL: https://www.unecce.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP25_Eurostat_D_Rus_Final.pdf
28. Методика комплексної оцінки бідності : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 18.05.2017 № 827/403/507/113/232. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17/paran8#n8>
29. Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення : Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної

академії наук України від 01.09.2017 № 1396/1272/730/243/528.
URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1191-17>

REFERENCES

- Budzety Gospodarstw Domowych w 2016 r. Household Budget Survey in 2017". Warszawa: GUS, 2016. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5486/9/11/1/budzety_gospodarstw_domowych_w_2016.pdf
- Bulat, L. "Realizatsiia konstytutsiinoho prava na sotsialnyi zakhyst u zakonodavstvi Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia" [Realization of the constitutional right to social protection in the legislation of Ukraine: problems and ways of their solution]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Seriya «Konstytutsiine ta munitsypalne pravo»*, no. 3 (2016): 19-25.
- "Demografichna ta sotsialna statystyka / Dokhody ta umovy zhyttia / Dyferentsiatsiia zhyttievoho rivnia naselennia (1999-2017)" [Demographic and social statistics / Income and living conditions / Differentiation of the living standard of the population (1999-2017)]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- "Demografichna ta sotsialna statystyka / Naselennia ta mihratsiia / Naselennia (1990-2017)" [Demographic and Social Statistics / Population and Migration / Population (1990-2017)]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Deniszczuk, L., Kurowski, R., and Styr, M. "Modyfikacja koszykow towarow i uslug minimum socjalnego i minimum egzystencji". https://www.ipiss.com.pl/wp-content/uploads/downloads/2012/10/ps_11-12_2006_l_deniszczuk_p_kurowski_m_styr.pdf
- Eurostat. http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_gind&lang=en
- "Indeksy i indykatory chelovecheskogo razvitiya. Obnovlenyye statisticheskiye dannyye 2018" [Indices and indicators of human development. Updated statistics 2018]. PROON. 2019. http://hdr.undp.org/sites/default/files/2018_human_development_statistical_update_ru.pdf
- "International Monetary Fund". World Economic Outlook Database / April 2017. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/01/weodata/weorept.aspx?pr.x=43&pr.y=11&sy=2015&ey=2022&scsm=1&ssd=1&sort=country&ds=.&br=1&c=964%2C926&s=PPPEX&grp=0&a=>
- Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. http://ksiegarnia.ipiss.com.pl/index.php?nr_rok=0109
- Kravchenko, M. V. "Shliakhy podolannia bidnosti v konteksti suchasnoho stanu sotsialnoho zakhystu naselennia Ukrainy" [Ways of overcoming poverty in the context of the current state of social protection of the population of Ukraine]. Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia. 2010. <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-3/doc/3/06.pdf>
- [Legal Act of Ukraine] (1999). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
- [Legal Act of Ukraine] (2010). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19>
- [Legal Act of Ukraine] (2016). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-%D0%BF>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1191-17>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1206-17>
- [Legal Act of Ukraine] (2017). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0728-17/paran8#n8>
- "Liudskiy rozvytok v Ukraini. Modernizatsiia sotsialnoi polityky: rehionalnyi aspekt" [Human development in Ukraine. Modernization of social policy: regional aspect]. https://www.idss.org.ua/monografii/2016_Lud_rozv_monogr.pdf
- Levanda, O. M. "Systemnyi pidkhid do formuvannia normatyvnoi bazy z vyznachennia rivnia zhyttia naselennia v Ukraini" [System approach to the formation of normative base for determining the living standards of the population in Ukraine]. *Biznes Inform.* 2017. http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-10_0-pages-237_245.pdf
- Liudskiy rozvytok v Ukraini: minimizatsiia sotsialnykh ryzykiv* [Human Development in Ukraine: Minimizing Social Risks]. Kyiv: Derzhkomstat Ukrainy, 2010.
- Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy. <http://www.msp.gov.ua/content/socialni-standarti.html>
- "O minimum socjalnego i miimum egzystencji". Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=minimum-socjalne-oraz-minimum-egzystencji>
- "O zaklade". Instytut Pracy i Spraw Socjalnych. <https://www.ipiss.com.pl/?zaklady=o-zakladzie-8>
- "Rozporzndzenie Ministra Polityki Spoecznej 1762 w sprawie progno interwencji socjalnej: Rozporzndzenie z dnia 07.10.2005 r. Dziennik Ustaw Nr 211". <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU2005211762/O/D20051762.pdf>
- Szarfenberg, R. "Ubstwo i wykluczenie spoleczne w Polsce - pomiar, wyjasnianie, strategie przeciwdzialania1 (wersja 1.1, 20.11.12)". Uniwersytet Warszawski Instytut Polityki Spoecznej Pracownia Pomocy i Integracji Spoecznej. <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/pdf/uiws2012a.pdf>
- The World Bank. <https://data.worldbank.org/country/poland?view=chart>
- "Ustawa o pomocy spolecznej z dnia 12 marca 2004 r., Art. 9". <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20091751362/U/D20091362Lj.pdf>
- Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2016 rotsi : stat. zb.* [Costs and resources of households in Ukraine in 2016: statistical collection], part 1. Kyiv, 2017.
- Vytraty i resursy domohospodarstv Ukrainy u 2017 rotsi : stat. zb.* [Costs and Resources of Households of Ukraine in 2017: statistical collection], part 1. Kyiv, 2017.
- "Yevropeyskaya Ekonomicheskaya Komissiya OON. Izmereniye bednosti i sotsialnoy integratsii v YeS: dostizheniya i dalneyshiy uluchsheniya" [United Nations Economic Commission for Europe. Measuring poverty and social integration in the EU: achievements and further improvements]. «Perspektivy izmereniya bednosti»: seminar (Zheneva, Shveysariya 2-4 dekabrya 2013). Vzaimosvyaz mezhdru bednostyu, neravenstvom, uyazvimostyu i sotsialnoy integratsiyey: sessiya 3, punkt 4. Shveysariya: Eurostat. 2014. https://www.unece.org/fileadmin/DAM/stats/documents/ece/ces/ge.15/2013/WP25_Eurostat_D_Rus_Final.pdf

Стаття надійшла до редакції 08.04.2019 р.